

GLOBAL EKOLOGIK MUOMMOLAR VA ULARNING AHAMIYATI

Turayeva Gulnoraxon

Toshkent tibbiyot akademiyasi
Tibbiy va biologik kimyo kafedrasida assistenti.

Jalilova Ruxshona

Toshkent tibbiyot akademiyasi talabasi.

Annotatsiya: Havo tarkibida karbonat angidridning oshishi, chiqindi gazlarning me'yoridan ortiq havoga chiqarib tashlanishi oqibatida issiqxona effekti hosil bo'lib, bugungi kunda jahon hamjamiyatini tashvishga solayotgan jiddiy ekologik muammo — global iqlim o'zgarishi yuzaga keldi. Ushbu maqolamida shu muammolarning jamiyatimizdagi ahamiyati xususida so'z boradi.

Kalit so'zlar: karbonat angidrit, chiqindi gazlar, ekologiya.

Aholi sonining o'sishi, fan va texnika taraqqiyoti, inson ehtiyojlarining ortishi oqibatida er yuzida qator ekologik muammolar yuzaga keldi. Shu bois, bugungi kunda sof tabiat haqida gap yuritish mushkul.

Iqlim o'zgarishi - keng tarqalayotgan, jadal va tezlashib borayotgan jarayondir. G'arbda yashovchilar uchun ham sayyoraning isish xavfi endi faqat chekka hududlarga ta'sir qiladigan muammo emas. Dunyoning deyarli barcha qismida istiqomat qilayotgan insonlar iqlim o'zgarishi natijasida yuzaga kelayotgan hodisalarni o'z tanalarida his qilishmoqda.

Hukumatlararo ekspertlar guruhi Yer ilgari hisob-kitob qilinganidan ko'ra tezroq isib borayotganini ma'lum qilishmoqda. Dunyo bo'yicha o'rtacha harorat 1,1 darajaga ko'tarilgan. Bu esa 2040 yilga borib o'rtacha harorat 1,5 darajaga oshishini bildiradi.

Issiq to'liqlar, kuchli shamollar, qurg'oqchilik, suv toshqinlari va yong'inlar yanada ko'proq sodir bo'la boshladi, muzliklar erishi yanada kuchaydi. Ayniqsa, joriy yilda bu jarayon judayam tezlashganini kuzatishimiz mumkin.

O'rmon yong'inlari.

Fransiya janubi, Ispaniya va Italiyaning Sardiniya orolida keng miqyosdagi o'rmon yong'inlari natijasida minglab gektar maydonlardagi o'rmon va qishloq xo'jalik yerlariga ziyon yetdi.

13 iyul kuni Kaliforniya shimolida boshlangan va Diksi nomini olgan keng ko'lamlil yong'inlar natijasida 200 ming gektardan ziyod maydonlar zararlandi.

Shimoliy Makedoniya hukumati yirik o'rmon yong'inlari sababli bir oyga inqirozli vaziyat rejimini joriy etdi.

Anomal issiq tufayli Turkiya g'arbi va janubida ham dahshatli yong'inlar yuz berishi natijasida sayyohlik tadbirlari, ekskursiyalar butunlay to'xtatildi. Qishloq xo'jalik maydonlari, fermalar yong'in ichida qolib, chorva mollari nobud bo'ldi.

Gretsiyada ham bir necha kundan buyon kuchli o'rmon yong'inlari davom etmoqda. Ofat bir haftadan ortiq vaqt mobaynida havo harorati 40 darajadan yuqori bo'lishi oqibatida sodir bo'lgan. Ayrim hududlarda havo harorati 47 darajagacha ko'tarilgan.

Rossiya sharqidagi Yoqutiston Respublikasida o'rmon yong'inlari, rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, 6 mln gektar hududni qamrab olgan — bu Belgiya hududidan ikki barobar katta.

Jazoirdagi kuchli yong'inlar oqibatida halok bo'lganlar uchun mamlakatda 3 kunlik motam e'lon qilindi.

Suv toshqinlari

Tabiiy ofatlarning yana bir dahshatlisi suv toshqinlaridir. Afg'oniston sharqida joylashgan Nuriston viloyatida yuz bergan toshqinlarda kamida 150 kishi halok bo'ladi.

Xitoyning Jyengjou shahrida kuchli yomg'ir yog'ishi natijasida suv toshqinlari sodir bo'ldi va bir qancha insonlarning hayotiga nuqta qo'yildi.

Hindistonning Goa va Maharashtra shtatlarida ro'y bergan keng ko'lamli suv toshqinlaridan keyin minglab binolar vayron bo'ldi.

Belgiyada 14–16 iyul kunlari yuz bergan toshqinlar 10 mlrd yevrodan ko‘proq zarar yetkazgan.

G‘arbiy Germaniyada minglab odamlar suv toshqinlari sabab uylarini tark etdi, 100 mingdan ortiq kishi elektr ta‘minotisiz qoldi.

Anomal issiq

3–7 iyun kunlari Toshkentda uch asrning maksimum harorati kuzatilgani qayd etilgandi. Poytaxtda 5, 7 va 8 iyul kunlari yana rekord darajadagi issiq harorat takrorlandi.

Fransiyaning ijtimoiy masalalar va sog‘liqni saqlash vaziri Anes Byuzen yozda kuzatilgan anomal issiqlik 1,5 ming kishining o‘limiga sabab bo‘lganini ma‘lum qildi.

Kanadaning Britan Kolumbiyasi provinsiyasida anomal issiq havo sababli deyarli 500 kishi vafot etgan. Provinsiyada havo harorati rekord ko‘rsatkich — 49,6 darajaga yetgan. Bungacha Kanadada harorat 45 darajadan oshmagan.

Yaponiyada sakkiz mingdan ortiq odam kasalxonalariga yotqizilgan. Bunga jazirama tufayli issiqlik urishi sabab sifatida ko‘rsatilgan.

Bu hodisalarning har biridan iqlim o‘zgarishi insoniyatga qanchalik xavf tug‘dira boshlaganini ko‘rishimiz mumkin.

Mutaxassislar asrlar davomida dengiz sathining ko‘tarilishini bashorat qilmoqdalar, ilgari «asr toshqini» deb hisoblangan narsa 80 yil ichida har yili sodir bo‘ladigan hodisaga aylanishi mumkin.

«Cloud to Street» kompaniyasi mutaxassislari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarga ko‘ra, XXI asr boshidan buyon suv toshqinidan jabr ko‘rgan odamlar soni 24 foizga ortgan. Bu ko‘rsatkich olimlarning prognozidan 10 barobar ko‘p.

Olimlarning hisob-kitobicha, 2000 yildan 2018 yilgacha toshqinlar sayyoramizning 2,23 mln kvadrat kilometrlik hududiga zarar keltirgan, toshqinlardan 290 millionga yaqin kishi jabr ko‘rgan.

Suv toshqinlarining qariyb 90 foizi Janubiy va Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlariga, ayniqsa Hind, Ganga-Braxmaputra va Mekong daryolari mintaqasiga to‘g‘ri kelmoqda.

Bundan tashqari, sun‘iy yo‘ldosh ma‘lumotlari Lotin Amerikasining janubiy qismi, Yaqin Sharq va Afrika mamlakatlarida ham suv toshqinlari ko‘payganini ko‘rsatadi.

Iqlim va demografik o‘zgarishlar tufayli 2030 yilga borib suv toshqinlari yana 25ta mamlakatda yuz bera boshlashi prognoz qilinmoqda.

Iqlim o'zgarishi O'zbekistonda ham qator salbiy oqibatlariga olib kelyapti:

Harorat ko'tarilishi natijasida suvning bug'lanish koeffitsiyenti oshishi hududlarda suv resurslari kamayishiga, tanqisligiga ta'sir etmoqda;

Ekologik tanglik oqibatida yil davomida umuman yog'ingarchilik bo'lmagan kunlar soni ko'paymoqda;

Tuproqning namligi kamayishi hisobiga takroriy qurg'oqchilik xavfi ortmoqda va hosildorlik ko'rsatkichlari tushib ketmoqda;

Orol dengiziga quyiladigan suv hajmining kamayishi daryo deltasining cho'lga aylanishi va qurigan dengiz tubida yangi cho'l maydonlari paydo bo'lishini tezlashtiryapti;

Atmosfera havosida katta maydonlarda changlanish ortmoqda;

Isish va sovish kabi anomal hodisalarning o'zgarishi qishloq xo'jaligi mahsulotlari va mevalarning nobud bo'lishiga olib kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

- 1.O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
- 2.Karimov I., O'zbekistan XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka taxdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari, Toshkent, 1997.
- 3.Shaxnazarov G., Kuda idyot chelovechestvo, Moskva, 1985.
- 4.Otaboyev Sh., Nabiyev M., Inson va biosfera, Toshkent, 1995; Sanginov S, Filosofskiy analiz modelirovaniya globalnix protsessov, Toshkent,
5. A.Sattorov, Q.Allanov, B.Abdumo'minov Global iqlim o'zgarishi, uning oqibatlari va unga moslashish. Termiz 2019.
- 6.www.water.gov.uz
7. www.xs.uz